

KRIGSJULEN 1941

av

Bertil Rosenius

Alla rörde sig, några raskt - fram och åter - några med behärskad värdighet, genom att gunga kroppen upp och ner på tå, medan de stirrade rakt fram, besvärade av de övrigas oförmåga att tygla sig.

Alla hade de dock samma behov av rörelse. Den grågröna skaran av män hade all samma fiende. Denne kunde inte sättas ur stridbart skick, även om de mobiliserade landets alla stridskrafter, omöjlig som den var att besegra – kylan.

Inte heller blev den mindre påträngande av Skånes öppna landskap, att stationshuset var igenbommat och himlen denna sena kväll var alldeles molnfri. Snön, som denna krigsvinter fått fäste också i södra delarna av Sverige, reflekterade envist och skarpt den ovanligt stora månens blåvita sken. De som hade möjlighet att vistas inne, men tittade ut genom mörkläggningsgardinerna, frös enbart av att se sceneriet. För de som stod på den mörklagda perrongen, blev scenariot ytterligare en effekt, som i samverkan med de nitton minusgraderna, fick de redan frusna män att känna sig än mer genomkylda.

Det fördes inga högljudda samtal. Möjligen gav de varandra en nick eller menande blick, när de passerade varandra, där de rörde sig, fram och åter.

Skulle tåget aldrig komma? Det var ju redan fyrtiofem minuter sent.

Någon tog fram en pipa. Stoppade den nästan överdrivet omsorgsfullt - liksom för att göra åt tid. Tände den. Tog ett bloss. Började hosta - kanske på grund av den kalla luften - och lät den bara brinna ut.

Förseningar och åter förseningar. SJ hade redan haft problem denna vinter, mest med snö och is, på räls och växlar, men också med vagnarnas värme. Knappt en månad av vintern hade passerats, hur skulle resten bli?

Plötsligt skar, som en vass kniv, genom den isande luften, tjutet från en ångvissla. Ännu såg man inget, möjligen sjöng det lite i rälsen nedanför perrongen. Men visslan väckte alla de väntande till medvetenhet. Man gav varandra ett leende och nick. Ja till och med dessa som stelt gungat upp och ner vred – men med värdighet - sina huvuden och riktade blicken ut i mörkret.

När gruppen av grågrönt insvepta män väl bordat tågets vagnar, skedde något märkligt. Ljuset, värmen och det mekaniska slamret, när tåget satte sig i rörelse, bröt sönder det tunga täcket av frusen tystnad. Alla förenades i uppslupna samtal runt förväntningar inför den kommande permissionen. Man delade drömmar om vad de få dagarna skulle bjuda av möjlighet att för en stund, glömma och gömma undan rädsla och tristess. Julen -41, den tredje krigsjulen, efterlängtnad sedan veckor tillbaka, var nu handgripligt nära. Måste nu bara tysken hålla sig lugn... Att tvingas avbryta den efterlängtnade friheten på grund av Hitlers nyckfullhet att kanske mitt i stillheten förklara

krig mot Sverige, eller befalla större truppöflyttning i något grannland... Den fruktan bar de alla ständigt, men ingen vågade avslöja den. Julen, som borde vara en naturlig paus i årets vardagslunk, blev för manskapet som en drömmarnas tid, en fantasivärld, en stund av överklig frist, som snabbt kunde ryckas från dem, bara genom ett undertecknande av en order.

2

”Kan jag slå mig ner här?”

Hilding väcktes ur sin slummer, där han satt bekvämt lutad mot hörnet på soffan, vagnen var nu så gott som tom. Han hade gjort ett par tågbyten. Först från den lokala tåglinjen, med sitt gamla ånglok, till stambanans moderna elektrifierade dito och senare ytterligare ett byte. Ett till skulle det bli innan han var hemma.

”Ja visst” svarade han. ”Det börjar visst tunna ut på folk nu, ju längre norr ut vi kommer.”

Han tittade på den som tilltalat honom. En lång och stabil man i obestämd ålder, klädd i vit fårskinnrock. Mannen tog av sig rock och la den på soffan, innan han slog sig ner mitt emot Hilding.

”Ni har det kallt här.”, kommenterade han samtidigt som han lutade sig mot soffhörnet, just som Hilding gjorde.

”Jo, det är kallt i hela landet, inte bara här, gott att det finns värme på tågen”.

Han hade på tungan att fråga främlingen vad denne menade med ”här”. Denne hade låtit förvånad, som om han kommit neddimpande från en annan kontinent eller krupit ut ur något ide. Hela Europa frös, nått förfärligt. Det var inte kallare här en någon annanstans.

”Du råkar inte vet vad klockan är på dygnet?” undrade Hilding. ”Min gamla gillar inte vädret och har börjat sacka rejält.”

”Nej, klocka har jag ingen, men det ljusnar om drygt två timmar.”

Återigen ett märkligt påstående, hur kunde han så självklart veta när det ljusnade utan att veta vad klockan var. Det var alldeles becksvart utanför det kalla, immiga vagnsfönstret. Åter bet Hilding ihop, nu under kriget ville man inte vara för närgången med frågor, ”En svensk tiger!” hette det och underförstått var man inte heller nyfiken.

Så dök nästa fråga upp, var kom mannen från? Var hade han stigit på? Hilding hade svårt att sova på tåg och vid varje stopp vaknade han upp. Men han kunde inte minnas att det varit något stopp på länge, kanske hade han sovit en stund ändå?

”Tänk vad människor kunde ha det bra, istället för att strida och kriga.”

Hilding visste inte säkert om mannen talade för sig själv.

”Ja, det är ett oändligt lidande i Europa och runt om”, sa han prövande. ”Våra umbäranden, här i vårt land, är egentligen inget. Allt bara för den där lille mustaschprydda galenpannan. Måtte han få sitt straff.”

”Han kommer få vad han förtjänat!”, sa mannen övertygande och sakligt!

”Men alla som dött på grund av kriget, vad får de?” Hilding märkte att tanken, som han burit så länge, blev en fråga, ställd till en fullkomlig främling.

”Gud är rättvis, fullkomligt rättvis!”

”Men om Gud är rättvis... varför gör han inte bara slut på kriget? Straffar en sådan som Hitler direkt?”

”Här på jorden råder människan... så länge hon lever. Här låter sig människan styras av ont eller gott, eller av satan eller Gud, för att vara korrekt. Men det kommer en afton, i varje människas liv, då hon inte råder längre. Då får hon stå till svars.”

Återigen kände Hilding hur det låg en oemotsägbar fasthet i orden och dessa oroade honom. Vad hade han själv att vänta när hans afton nådde honom? Vad fanns det i hans ryggsäck då, att stå till svars för. Låg han på någon plus eller minus sida. Fick man över huvud taget ha några minus?

”Måste man stå till svars för allt sitt handlande, finns inga så kallade förmildrande omständigheter.”

”Gjort är gjort och ogjort ät ogjort - det kan ingen prata bort den dagen.”

Hilding tystnade inför svaret. För första gången såg han mannen i ögonen. Där fanns inget av de triumferade han tyckts sig uppfattat hos några av de få ”helvetespredikanter” han lyssnat till. Istället såg han en sörjandes fuktade ögon - kärlek som saknade gensvar...?

Av självmedlidande och som någon form av tafatt försökt att dämpa mannens tydliga sorg, lutade han sig framåt och viskade:

”Men något måste väl kunna göras? Var kommer det som kallas syndernas förlåtelse in? Det måste finnas ett hopp!”

”Jo, visst finns det hopp, alla har ett hopp. Ett fullkomligt och oantastligt hopp, rätten att i tro åberopa Guds nåd. Gud har redan försonats med människan, men människan måste säga sitt ja till detta.”

Hilding sjönk åter in mot soffans hörn. Mannen följde honom med ögonen, ögon som tycktes vänta medan Hilding funderade.

Gud har redan försonats med människan, men människan måste säga sitt ja till detta.

Han kände igen första halvan av meningen, den mindes han sedan konfirmationen.

”Ty det var Gud som i Kristus försonade världen med sig själv, han tillräknar icke människorna deras synder...” 2 Kor 5:19

Det var en av de verser som den rundlagde gamle prästen inpräntat i dem. Men han hade ju också lärt sig att eftersom han var döpt konfirmerad och fått rätten att ta nattvarden - var han garanterad en plats i himmelen.

Han la fram sina tankar.

”Stämmer det inte? Har jag fel?”

”Jo, versen du minns är sann. Men dop, konfirmation, nattvard, måste bli uttryck för inre vilja och övertygelse. Frikopplade från sann tro, är de tomma gester. Dessa religiösa gester är som käril. Utan innehåll – i form av sann tro - förmår de inte släcka din törst, med innehåll förmedlar de liv.”

Hilding blev tvungen att fundera igen. Det var ett märkligt samtal. Under denna tid, av krig, lidande och umbärande, hade dessa tankar stundtals kommit på tal under timmar av händelselös väntan..., men ytterst få hade ett dugligt svar att ge. Så kommer denna främling och utstrålar sådan tillförlitlighet i sina påståenden och kommentarer, samtidigt som han därigenom vänder upp och ner på inlärd teologi.

Dop, konfirmation, nattvard... tomma gester om de inte var uttryck för sann tro.

”Du menar”, sa Hilding, ”inget av dessa gester, har kraft att frälsa?”

”Nej ingen alls. Många människor vandrar i den tron, att bara de går till kyrkan ibland och är allmänt hyggliga är allt bra. Men dessa mönster, lite offer i kollekten och en allmän snällhet, gäller inte som fri lejd inför evigheten. Gud måste man lära känna, få en levande tro på, bli barn till. Du minns kanske berättelsen där Jesus förklarar för Nikodemus att han måste bli född på nytt?”

Hilding lutade sig på nytt fram mot mannen och greps av elden i hans ögon och nickade igenkännande.

”Att bli född på nytt, är att bli Guds barn. När man väljer att vilja bli ett Guds barn, blir man född på nytt. Det är egentligen mycket enkelt, för Gud har redan försonat oss. Vi kan inte göra oss värdiga Guds gemenskap - vi kan bara erkänna att vi vill komma in i den – gemenskapen är redan öppen från Guds sida.”

Åter lutade sig Hilding tillbaka och slöt begrundande ögonen:

”Vi kan inte göra oss värdiga Guds gemenskap - vi kan bara erkänna att vi vill komma in i den - då är gemenskapen öppen för oss.”

Vi kan inte göra oss värdiga Guds gemenskap...

Vi kan inte...

3

”Nästa Krylbo!”

Konduktören väckte Hilding med ett ryck. Han såg tvärs över bordet, mellan sätena, för att kontrollera om mannen uppfattat utropet. Men platsen var tom. Han såg sig om i vagnen, men hans rese och samtalskamrat var borta.

”När försvann han”, funderade Hilding, ”jag missade ju att tacka för samtalet och önska honom god jul. Vem var han? Jag skulle velat talat med honom mer!”

När konduktören åter passerade genom vagnen hejdade Hilding honom.

”Ursäkta, vet ni vad mannen som satt här, med vit fårskinnsrock, tog vägen?”

”Nja... det har inte suttit någon här på många timmar”.

Hilding nickade ett tack för upplysningen, reste sig och greppade sitt bagage för att gå ut på perrongen i Krylbo, där en ny dag just grydde. *”Två timmar till gryningen!”* hade mannen sagt. *”Det har inte suttit någon här på många timmar.”*, sa konduktören.

Så fick han ett infall. La ena handen på platsen där han just suttit och andra lite vid sidan om. Temperaturskillnaden var klart märkbar. Han gjorde om samma experiment på sätet där mannen suttit - som han mindes det – och som konduktören påstod stått tom i många timmar. Det var inge tvekan. Temperaturskillnaden var lika påtaglig här.

Manne hade alltså varit verklig. Lustigt att konduktören med sådan bestämdhet kunnat påstå att den varit tom...?

Stationen i Krylbo andades kyla! En termometer på stationshuset visade på minus 24 grader och Hilding var glad att han nästan med ett språng kunde hoppa av ena tåget och upp på nästa. Värmen var visserligen lika fin, men inredningen i denna vagn var betydligt mer spartansk. Det hade pratats länge om att SJ skulle köpa hemtraktens lokalbana och föryngra den, men nu var planerna lagda på is. Här, precis som i nere i Skåne och på många andra ställen, fick de gamla ångloken fortsätta sitt slit vid sidan om de elförsörjda stambanorna. Men det fick gå detta med, vad fanns för val? Nu hade han bara fem mil kvar hem. Glädjen inför vad som väntade förtog både det ena och det andra av brist på komfort. Om någon timme skulle han för första gången på flera månader, åter få möta de sina och krama om henne som skulle bli hans vid bröllopet som planerats till pingst.

Den sista delen av resan bjöd på ett fantastiskt sceneri. Granar med snöklädda, hängande grenar. Frusna småsjöar med täcken av is. En älv med oregelbundet frusen strandlinje, där det ännu fanns en öppen strömfåra i mitten. Ett par vita kyrkor med kontrasterande svarta tjärade tak, sagolikt omgivna av snö som låg som bomull, böljande över buskar och gravvårdar.

Ytterst få människor var ute denna kalla men vackra förmiddag. Men djuren var så illa tvungna. Han såg en ståtlig älgdjur, ett par rådjur och en hund som stod på en gård och utgöt sitt ångande skall mot tåget som tuffade förbi och störde tystnaden.

Här fanns inget som påminde om att stora delar av Europa låg i ruiner och att människor frös och svalt. Ja, det räckte att förundras över skillnaden mellan beredskapen i Skåne och Dalarna – kontrasterna var påtagliga.

Redan långt innan Krylbo station stod Hilding, med sin enkla packning, klar vid vagnsdörren. Han strök med handen över fönstret för att se bättre ut och när loket saktade in vid det lilla stationshuset, tyckte han sig ana sin far stå och vänta på honom på perrongen. Han tog ett raskt hopp ner på stenläggningen och var genast framme vid fadern, som för tillfället stod och spanade efter sonen åt motsatt håll.

”Hallå där far!”

Fadern vände sig snabbt om. Hans ansikte lystes upp av ett välkomnande leende.

”Hilding... välkommen hem! Du skall veta att du är väntad av oss alla!”

Far och son gav varandra en rejäl kram.

”Skönt att vara hemma. Hur är det med er, med mor och alla andra?”

”Allt är bra med alla. Men vi pratar mer på vägen hem, jag är genomfrusen.”

Resan hem, i den gengasdrivna lastbilen, blev fylld av frågor och svar. Hur var allt vid gården och sågen, som hans far ägde, och byn, Hilding var nyfiken. Men Fadern var lika nyfiken han. Hur det var i Skåne och närheten till fronten. Var det spänt, några intermezzon... Ingen av dem märket milen som rullade förbi dem och plötsligt var de hemma.

Mor kom utspringande på gårdsplan så fort hon såg bilen köra fram. Hon gav sonen en kram och drog honom snabbt iväg från fadern och in i det varma husets kök, där köksspisen stod nyeldad och varm.

”I dag skall vi ha riktigt gott kaffe. Jag har sparat några bönor till idag och några till jul. Annars blir det mest surrogat här, men det kanske du är van vid?”

”Jo då, det där som ser ut som kaffe, men inte är det, är standard också för oss i försvaret. Skall bli riktigt gått med äkta vara. Mor har väl några brödsvisor också?” Hilding verkade lika förlägen som förväntansfull.

”Klart jag har - som vanligt. Och jag har kärnat smör och gjort ost inför julen. Det skall inget fattas här nu inte i jultid, när du äntligen är hemma.”

5

Dagarna fram till jul sprang snabbt iväg. Efter att ha levt i försvarets lugna lunk i månader, behövdes inte mycket sysselsättning för att tiden skulle rusa, och sysselsättning fanns det gott om. Att driva både gård och såg var mer än ett heltidsgöra. Det hade fungerat bra så länge Hilding varit hemma. Men nu syntes att mycket av underhåll, både på hus och maskiner, hade halkat efter. Sågklingor hade bara bytts och ställts undan och behövde slipas, remmar som gått av hade lagts åt sidan och behövdes skarvas, ett fönsterglas bytas, ladugårdsdörren rätas upp... Det var inget allvarligt förfall. Men det märktes att fadern inte ensam klarade hålla allt i den ordning och skick som vanligtvis rådde på gården.

När väl julafton, kom var Hilding ganska trött, men såg fram emot den med förväntan och spänning. Detta var första året som han och Birgit skulle fira jul tillsammans med föräldraren och de skulle fira den i hans hem.

Både Birgit och Hilding var ensamma barn i de två äktenskapen. Deras gårdar var granngårdar. Respektive släkt bodde långt bort och i dessa tider, då det var det svårt att få hjälp att se till djuren, var det praktiskt att familjerna nu firade jul tillsammans. Nästa jul skulle de ju ändå vara släkt.

När mörkret kom, vandrade därför Birgit, med far och mor, den nu – sedan Hilding kommit hem – upptrampande gången i snön mellan gårdarna. Kvällen var återigen klar, månen som nu var på nedan lyste inte längre lika stark, men hjälpte ändå

fotogenlampan, som Birgit bar, att ge tillräckligt ljus för promenaden. Dessutom lyste, julkvällen till ära, en elektrisk lampa i de fönster som gårdarna hade vända mot varandra. En julens varma stjärna i den kalla kvällen.

Julmaten smakade bättre än Hilding mindes denna jul. Föräldraparen trivdes i varandras sällskap. Fäderna blev sittande och prata jakthistorier medan mödrarna hjälptes åt med att duka av. Hilding och Birgit tilläts få var för lite sig själva och tissa och tassla om framtid och bröllop, tills det var dags att läsa julevangeliet. Då samlades alla åter i storstugan, där ljusen var tända, granen stod klädd och vacker, och elden brann i den vitkalkade rörkaminen. Birgits far, fick som gäst, äran att läsa de gamla välkända orden om änglarna och barnet i krubban. Det infann sig en vörtnadsfull stillhet när de sista orden klingat ut. Mitt i en orolig tid och värld, fann alla en hållbar trygghet i Bibelns ord. Efter en kort stunds tystnad tog Hildings mor upp sången *Härlig är jorden* och alla stämde in.

Man hade bestämt att inte dela några julklappar detta år. Men mödrarna hade ändå inte kunnat hålla sig och därför fick de båda unga ett paket var med stickade värmande mössor, sockar och vantar. Birgits mor hade stickat åt Hilding och Hildings mor åt Birgit. Det var kanske inte så mycket. Men klapparna uppskattades verkligen, de blev ytterligare en gest som knöt de båda familjerna närmare varande.

Efter öppnandet av de få klapparna och före kaffet reste sig Hilding oväntat och bad att få ordet.

”Ni vet alla hur det är detta med tron – jag menar tron på Gud. Hur ni alltid burit den med er, i allt ni gjort. Hur ni, tillskillnad från mig, alltid haft Gud, Guds ord och Guds vilja med i allt ni gjort. Ni har inte bara varit söndagskristna utan också vardagskristna. Jag vet att ni, far och mor, alltid bett för mig, att du Birgit gjort de samma sedan vi blev ett par. Jag tror att också dina föräldrar, bett att deras dotter en gång skall få gifta sig med en troende man.

Kriget har – trots allt fruktansvärt det för med sig – ändå fått mig att börja tänka utanför denna världens gränser. Längre bort, längre fram – vad är meningen med allt.”

Han hade svårt att finna ord för vad han ville säga, men lyckades ändå ganska snabbt beröra samtalen med den märkliga mannen han mött på tåget.

”Det är en mening han sa, som bitit sig fast i mig: *Gud har redan försonats med människan, men människan måste säga sitt ja till detta.* Att det är ett val, var och en personligen måste göra, har alltid varit klart för mig, men jag har alltid skjutit och skjutit på det. Nu i går, när jag rätade upp dörren till ladugården, så den gick att öppna och stänga ordentligt igen, bestämde jag mig för att själv låta mig rätas upp, för att bli vad Gud avsett mig vara – jag sa ja till Gud.”

Det var alldeles tyst i storstugan, bara ett svagt sprakande hördes från kaminen. Så reste sig Birgit upp, gick fram till sin blivande man, gav honom oblygt och med kärlek en puss mitt på munnen och sa.

”Jag viste det! Jag viste att jag skulle få en underbar julklapp detta år. Tänk om våren och sommaren vore här snart...”

Friden, som redan gripit de sex i storstugan, förstärktes nu också av djup tacksamhet och glädje. Föräldraparen log i kapp mot varandra. Hildings föräldrar hade fått uppleva bönesvar att deras son skulle blir frälst och Birgits föräldrar, deras bön, att dottern skulle få en troende, man hade också besvarats.

”Det Hilding berättat här”, sa Birgits mor, ”är den vackraste julpredikan någon kan få höra! Jag känner att nu blir allt planerande för bröllopet en fest i sig”.

Återigen log alla instämmande.

”Men hallå...”, utbrast Hildings far och fick ett godmodigt leende på läpparna, ”vad säger du, hustrun min, nog skall vi väl i hinna med lite riktigt julakaffe innan dess också”?